

Ikkemuslimsk islam

Fra iagttagelse til forskningsprojekt

Af lektor, ph.d. Jesper Petersen

Den 22. marts 2019 sad jeg på tilhørerrækkerne ved min tidligere kollega Anders Ackfeldts ph.d.-forsvar. Professor Garbi Schmidt indledte som opponenter med et tilsyneladende banalt spørgsmål: "Hvad er islam?" Spørgsmålet skulle dog vise sig at være alt andet end banalt, for Ackfeldt ville ikke bekende sig til de etablerede definitioner. Dermed udviklede forsvaret sig til en gennemgang af forskningens mange utilstrækkelige svar, som Ackfeldt afviste et efter et.

Ved denne begivenhed gik det op for mig – dengang en ph.d.-studerende med specialisering i islamiske studier – at jeg ikke kunne besvare det mest banale spørgsmål i mit fag. Men endnu vigtigere: Ackfeldt viste, at det var der heller ingen andre, der kunne.

Et pilotprojekt

Denne iagttagelse blev udgangspunktet for min egen ph.d.-afhandling, som jeg begyndte at skrive i november 2019 under et ophold i Løgumkloster. Efter flere mislykkede forsøg på at besvare Schmidts spørgsmål resignerede jeg dog og besluttede blot at beskrive, hvad jeg kunne observere. Til min store overraskelse opdagede jeg, at mange ikkemusli-

mer producerer islam på samme måde som muslimer – dog med helt andre formål end troen på Allah.

Eftersom min ph.d.-afhandling egentlig undersøgte noget andet – nemlig tilfældighedens indflydelse på produktionen af muslimsk islam – så blev ikkemuslimsk islam reduceret til en ekskurs i form af et pilotstudie, der undersøgte en serie af videoer produceret af Martin Henriksen (dengang medlem af Dansk Folkeparti). I ekskursen beskrev jeg Henriksen som en ikkemuslimsk islamisk autoritet, fordi han indtrådte i denne rolle, når han fremsatte absolutte udsagn om islam og indgik i diskussioner med muslimer om koran- og hadithfortolkning.

Det fascinerede mig, at den teologiske samtale om den sande fortolkning af islam foregik i dialog mellem muslimer og ikkemuslimer. Senere opdagede jeg endda, at der er store diskussioner internt mellem ikkemuslimer om den sande fortolkning af islam. Det vil sige, at disse ikkemuslimer har teologiske ståsteder, som viser sig, når de erklærer grupper af muslimer for kættere eller erklærer bestemte fortolkninger af koranen for at være fejlfortolkninger.

Overalt

Det er en grundantagelse i islamforskningen og i de grundbøger, vi læser med vores studerende, at islam udelukkende produceres af muslimer. Grundbøger indledes typisk med en gennemgang af de historiske kilder til Muhammads liv efterfulgt af muslimske diskussioner vedrørende islam igennem godt 1400 års historie. Problemet er, at grundantagelsen helt åbenlyst er forkert. Ikkemuslimsk islam er blandt andet udbredt i velfinansierede og indflydelsesrige produkter såsom lærebøger, musik, film, litteratur, politik, journalistik, domsafsigelser og lovgivning, men de optræder også i konspirationsteorier, religionskritik og højreekstrem terrorisme.

I foråret 2021 sad Anders Ackfeldt og jeg en eftermiddag og jokede med *wacky* udtryk for ikkemuslimsk islam. Fænomenet syntes så besynderligt og spøjst, men samtalen blev langsomt til alvor, efterhånden som det gik op for os, hvor omfattende den ikkemuslimske produktion af islam er, og hvor stor en rolle den spiller i euro-amerikanske samfund. Derfor skrev vi en kort forskningsartikel med titlen “The Case for Studying Non-Muslim Islams”, hvori vi fremlagde vores observationer og udlagde konsekvenserne heraf. Denne artikel udkom som open access den 7. december 2022, og allerede inden for det første døgn blev den downloadet mere end tusind gange og blev diskuteret på Twitter af nogle af vores egne forbi- leder. I dag – godt to år senere – er fulde tekstvisninger og PDF-downloads nået 13.886. Ligeledes begynder de første forskningspublikationer, som diskuterer artiklen, at udkomme.

Sideløbende med forskningsartiklen skrev jeg en ansøgning til Danmarks Frie Forskningsfond om en Sapere Aude Forskerleder-bevilling til at forske i ikkemuslimsk islam. I november 2023 modtog jeg bevillingen, og projektet blev påbegyndt på Det Teologiske Fakultet den 1. august 2024.

Opmærksomhedspunkter

Det er vigtigt at understrege, at ikkemuslimsk islam også produceres af muslimer. Fænomenet har nemlig ikke noget med identitet at gøre – det handler tværtimod om epistemologi. Eksempelvis skriver muslimer lærebøger til uddannelsessystemet, og her er det et eksplicit krav, at bøgerne skal være ikke-konfessionelle – det vil sige orienteret imod uddannelse snarere end troen på Allah. Ligeledes må enhver form for humanistisk forskning per definition være ikkemuslimsk, uanset om den bedrives af muslimer eller ikkemuslimer.

Det er desuden vigtigt at understrege, at ikkemuslimsk islam er tænkt som en analytisk kategori, og deri ligger absolut ingen fordømmelse. Ackfeldts og min hovedbeskæftigelse – forskning – er eksempelvis at producere videnskabelig ikkemuslimsk islam. Konceptet ikkemuslimsk islam stiller imidlertid høje krav til os som forskere, for vi bliver nødt til at kunne redegøre for, hvordan vores vidensproduktion bliver videnskabelig. Dette kan virke som en banal pointe, men i 2012 indledte professor Aaron Hughes en større debat om, hvorvidt humanister kunne udføre deres forskning ud fra et teologisk standpunkt. Hughes’ svar var et tydeligt nej, og Ackfeldt og jeg er enige i

dette svar. Vi mener imidlertid, at Hughes overså noget centralt: Ikkemuslismske forskere indtager også teologiske standpunkter, når de eksempelvis erklærer muslimers koranfortolkninger for sande eller falske.

Noget lignende kan siges om religionskritik. Hvis denne blot rettes imod religionskritikkernes egen forståelse af religion, så bliver den uinteressant for det bredere samfund. Hvis den derimod rettes imod en retvisende repræsentation af religion i verdenen, så bliver den pludselig interessant. Det vil sige, at konceptet ikkemuslimsk islam kan føre til en mere kvalificeret religionskritik, men det kan også anvendes til at vise, hvordan religionskritikere til tider blot kritiserer egne koranfortolkninger.

Ikke et nyt fænomen

Ikkemuslimsk islam er ikke et nyt fænomen. Det har en lang historie, som strækker sig tilbage til tiden omkring islams oprindelse. I øjeblikket er mit historiske foreksempel et pressemøde i 2018, hvor den forhenværende general Robert B. Neller svarede på spørgsmål om den amerikanske mission i Afghanistan under en pressekonference i Pentagon. Neller udtaler under pressemødet, at de amerikanske soldater og den afghanske hær udgør jihadister (*mujahidin*), som kæmper imod terrorister (Taliban). Han erklærer endda terroristerne for kættere:

“Terrorister kalder sig selv – I ved – de er frihedskæmperne, de er *mujahidinerne* (jihadisterne). Det er de ikke. De er kriminelle. Jeg tror, at det arabiske ord er *takfiri* (kættere). De er frafaldne. De gemmer sig bag islam. De sælger stoffer.

De dræber uskyldige mennesker. Det er ikke, hvad islam er. Den afghanske hær og den amerikanske [hær], vi er mujahidinerne. Vi er mujahidinerne.”

Mens Nellers udtalelse formentlig er motiveret af at caste sig selv og sine allierede i helterollen som mujahidin uden at tænke nærmere over, hvad han egentlig får sagt, så ligger hans udtalelse ikke desto mindre tæt op ad de løbesedler, som Napoleon Bonaparte sendte i omløb, da han i 1798 indtog Egypten og dermed detroniserede mamlukkerne:

“Det er blevet fortalt, at jeg kun er kommet til dette land for at ødelægge jeres religion. Det er tydeligvis løgn; tro ikke på det. Sig til løgnerne, at jeg er kommet for at redde jer fra jeres undertrykkere. Jeg tilbeder Gud (ophøjet være han) væsentligt mere end mamlukkerne gør, og jeg respekterer hans profet og hans guddommelige Koran [...] O sheiker, dommere, imamer, officerer og landsbyledere, fortæl jeres folk, at også franskmændene er oprigtige muslimer...”

Det er i øvrigt interessant at bemærke, at Mujahidin blev fejret som helte i amerikansk udenrigspolitik og popkultur, da de i 1980'erne kæmpede imod Sovjetunionen – blandt andet i filmen Rambo III fra 1988. Dette ændrede sig imidlertid efter al-Qaidas koordinerede angreb på den amerikanske østkyst i 2001, hvorefter Nellers kættererklæring blev normen i amerikansk udenrigspolitik. Blandt andet erklærede Barack Obama Taliban og al-Qaida for kættere under sin Kairo-tale i 2009 med udgangspunkt i bestemte koranvers, ligesom George Bush erklærede al terroristisk islam for kættersk efter angrebet i 2001.

Forskningsprojektet

Non-Muslim Islam-projektet, som jeg leder de næste små fem år, undersøger ikkemuslimsk islam i danske medier, politik, undervisningssystemet og retssystemet. Indledningsvis skal jeg sammen med to studentermedhjælpere teste hypotesen, at ikkemuslimsk islam er den dominerede form for islam i danske medier. Sideløbende kommer to postdocs til at undersøge ikkemuslimsk islam i undervisningssystemet og retssystemet.

De første to år vil vi i forskningsteamet forsøge at besvare, hvorfor og hvordan ikkemuslimsk islam bliver produceret, hvordan ikkemuslimsk islam spredes, hvilken funktion ikkemuslimsk islam har i samfundet, og hvordan ikkemuslimsk islam påvirker den offentlige viden om islam.

Formålet med de empiriske undersøgelser er både at undersøge fænomenet ikkemuslimsk islam og at skabe et helt nyt forskningsfelt. Resultaterne skal dog også anvendes til at gentænke forskningsobjektet inden for islamiske studier: Er det eksempelvis kun nogle former for islam, der udgør religion, mens andre såsom ikkemuslimsk islam udgør noget andet? I så fald udgør islam som religion blot en delmængde af islamproduktioner, og dermed bliver det interessant at undersøge, om muslimsk islam udgør normativ islam, eller om der er ikkemuslimske

islamfortolkninger, der er normative, når man ser på alle islamfortolkninger. En anden mulighed er, at religion (og dermed også islam) som fænomen udgør noget helt andet, end hvad vi hidtil har forestillet os.

Den nære fremtid

I sommeren 2025 udkommer Anders Ackfeldts og min antologi *The Production and Consumption of Non-Muslim Islams* på Edinburgh University Press (open access), hvori vi sammen med 11 andre forskere undersøger ikkemuslimsk islam i blandt andet Black metal, evangeliske prædikanter på YouTube, menneskerettighedsdomstolens afgørelser, byzantinsk kristendom og fransk indenrigspolitik.

Det næste skridt er at få forskere uden for islamiske studier ind i samtalen. Der er allerede forskere, som arbejder med ikkekristen kristendom, ikkejødisk jødedom og ikkeshinto shintoisme. Det vil sige, at de har tilpasset begrebet ikkemuslimsk islam, så de kan anvende det inden for deres eget fag. Dette er en virkelig interessant samtale, og derfor inviterer vi i Non-Muslim Islam teamet både islamforskere og religionsforskere bredt set, når vi i august 2025 afholder *Non-Religions Conference* på Aga Khan Universitetet i London.